

Mihael Glavan

JANŽ ZNOJILŠEK – VERSKI IN SLOVSTVENI REFORMATOR

Zaton reformacije na Slovenskem

Patent nadvojvode Ferdinanda o dokončnem izgonu predikantov in odpravi protestantskega bogoslužja v notranjeavstrijskih deželah sodi v leto 1599 (Kočevar 2014), že leto 1597 pa je na naša področja, zlasti v prestolnico Ljubljano prineslo več politično-konfesionalnih sprememb. 21. januarja 1597 sta namreč v kranjsko prestolnico prispela prva dva jezuita. V Ljubljano je jezuite povabil škof Janez Tavčar, od leta 1584 namestnik notranjeavstrijskih dežel, jezuitski kolegij v Ljubljani pa je nato s posebnim brevom ustanovil papež Klemen VIII. 23. marca 1596. Prvima dvema so se kmalu pridružili še drugi, v maju 1596 je jezuitska šola v Ljubljani že pričela s poukom in kmalu postala pomembna opora katoliški obnovi in protireformaciji. Zadnji superintendent Felicijan Trubar je dokončno zapustil domovino 1600.

Politični cilj jezuitov, zastavonoš katoliške stranke, je bil ves čas jasen – zatrtje luteranstva. Nadvojvoda se je z vso vnemo zavzel za pospeševanje katoliške zadeve in je vse močnejše pritiskal na luterane. Tem je po pritiskih postopoma upadal pogum, protireformacija je začela doživljati trajnejše uspehe in postopno je deželnoknežja katoliška stran dokončno prevzela pobudo: v katolicizmu so se začeli spreobračati meščani, številni sicer le na videz, saj so v raznih poročilih pogosto omenjeni mlačni katoličani. 30. septembra 1599 je nadvojvoda pozval vse protestantske meščane notranjeavstrijskih dežel, naj se vrnejo v katoliško Cerkev.

Jezuiti nadvojvodovega poziva sicer ne omenjajo neposredno, vendar opisujejo nasprotno reakcije, ki so jih sprožili protireformacijski ukrepi med protestantskimi deželani v deželnem zboru. Luteranski plemiči in meščani so na zborih in javnih shodih, ki so se ponovili najmanj šestkrat, odločno odklonili vsako pomoč proti Turkom, če se ne pokličejo nazaj luteranski predikanti in se ne prizna verska svoboda, in to ne samo njim, kakor so jo imeli prej zaradi nekakšne popustljivosti, temveč tudi meščanom, kmetom, služabnikom in sploh vsem. Izjavili so, da se glede javnih zadev ne bodo posvetovali o ničemer, če presvetli nadvojvoda na vse njihove pritožbe ne bo odgovoril in dovolil, kar zahtevajo.

V novembru 1599 je nadvojvoda izdal nove protireformacijske dekrete. Tako je 12. novembra izdal patent o dokončnem izgonu predikantov in prenehanju protestantskega bogoslužja v notranjeavstrijskih deželah. 16. novembra 1599 je prišel še deželnoknežji ukaz kranjskemu vicedomu, naj strogo prepove prodajo protestantskih knjig.

Janž Znojilšek

Kratka biografija in šolanje

Znojilšek (Snoilshik) Janž (Johann), protestantski pesnik, r. (dan in mesec neznana) 1568 v Ljubljani meščanu Blažu, umrl 21. apr. 1659 v Esensu (pri Hannoveru).¹ Z Adamom Bohoričem je prišel v Wittenberg, kjer je leta 1583 pomagal Juriju Dalmatinu kot pomožni korektor pri tiskanju *Biblije* in pri izdaji še dveh tiskov (*Agenda*, 1585; *Ta kratki wirtensberski catechismus*, 1585).

Dalmatin ter njegovi pomočniki Adam Bohorič, Lenart Mravlja, Adam Bohorič mlajši in Janž Znojilšek so se z rokopisom *Biblije* odpravili na pot 22. aprila 1583. 28. maja 1583 so v Wittenbergu pričeli s tiskanjem. Prevod *Biblije* so natisnili v 1.500 izvodih v tiskarni dedičev Johanna Kraffta. Za tiskanje so porabili približno pol leta. Knjige so tvorili do Štajerske, Koroške in Kranjske zavarovane v sodih in skrinjah.

1 Mirko Rupel (1966) navaja, da je umrl leta 1617 v Hernalsu pri Dunaju.

Janž Znojilšek, bakrorez.

Stroške projekta so krile dežele Štajerska, Koroška, Kranjska ter nekateri posebni donatorji. Celotni stroški so znašali 8.000 goldinarjev.

Ko je bila knjiga dotiskana, določeno število darilnih izvodov tudi vezanih v posebno lepi beli usnjeni vezavi, sta Dalmatin in Bohorič daru za kneza Avgusta Saškega priložila še tri svoje knjige, ki sta jih takrat natisnila v Wittenbergu (slovnica, molitvenik, pesmarica), in se s tem zahvalila »za posebno cenjeno milost, izkazano mladeničema Adamu Bohoriču mlajšemu in Janžu Znojilšku, ki sta bila za dve leti za običajno ceno milostno sprejeta med druge učence v šolo knežje milosti v Pfortenu«.

Znojilšek in Bohorič mlajši sta v znameniti šoli v nekdanjem cistercijskem samostanu Schulpforta blizu Jene v Turingiji, v današnji zvezni deželi Saška-Anhalt, kot študenta ostala še nadaljnji dve leti (1584–1586).

Podpisani darilni izvod Dalmatinove *Biblije*, ki ga je Adam Bohorič daroval zavodu v Schulpforti, je še danes med najlepše ohranjenimi primerki na svetu. Izvod je še posebej pomemben, ker vsebuje posvetilo Adama Bohoriča (ne pa tudi posvetila Dalmatina). Zapisano je v latinščini in je zelo kratko, v prevodu pa se glasi: »Adam Bohorič iz Ljubljane, dežela Kranjska, podarjam slovansko *Biblijo* (*Biblia Slavica*) samostanu Schulpforta, avtorja Jurija Dalmatina«. Znojilšek je po Schulpforti nadaljeval študij na univerzi v Wittenbergu (1587–1588) in ga po prekinitvi leta 1591 zaključil z magisterijem. Vmesni dve leti je bil učitelj na stanovski šoli v Ljubljani. 1590. je dobil štipendijo, da je 1591. lahko končal šolanje z magisterijem v Jeni. Leta 1592 se je vrnil v Ljubljano, bil tu pridigar, 1594. tudi cerkveni šolski nadzornik. Poročil se je s Suzano Spindler, hčerko pokojnega ljubljanskega superintendenta Krištofa Spindlerja. Kasneje je prevzel Trubarjevo faro, nad katero je bdel turjaški grof. Župnija Škocjan pri Turjaku je bila že od 1. 1564 v protestantskih rokah. Z odlokom 6. sept. 1598 je bil Janž Znojilšek izgnan iz Kranjske in je odšel h grofu Juriju Zrinjskemu na Hrvaško. Deželni nadvojvoda je namreč vicedomu in stiškemu opatu ukazal, naj umestita v škocjansko župnijo, torej nekdanjo Trubarjevo faro, katoliškega duhovnika Ribiča. Ko sta poslanca prišla s tem namenom v Škocjan, jima Vajkard Turjaški, ki je pokroviteljsko bdel nad faro, ni hotel izro-

čiti cerkvenih ključev, svojim podložnikom pa je prepovedal poslušati novega župnika. Škof Hren je svetoval nadvojvodi, naj uporabi silo. In res je bil šele s pomočjo oborožencev 6. septembra 1598 pregnan predikant Janez Znojilšek in umeščen katolik Ribič.

Jurij IV. Zrinjski je bil med najvplivnejšimi hrvaškimi fevdalci. Skoraj svoje celotno odraslo obdobje je deloval kot evangeličan in vero utrjeval tudi na svojih posestvih. Sodeloval je z baronom Ungnadom in drugimi protestantskimi plemiči. Znojilšek je gotovo imel neka znanstva ali povezave, da se je leta 1598 zatekel k njemu, toda že leta 1599 se je skrivaj vrnil na Kranjsko in bival pri nekem Petschovitschu (Pečoviču) na gradu Lanšprež v Gradišču pri Trebnjem, katerega lastnik je bil od leta 1596 Karel pl. Jurič. S pomočjo slednjega je ušel ponovni aretaciji in se zatekel k Lambergom na grad Čretež (Reutenburg) pri Mokronogu. Njegovo ženo so 1599. pregnali iz Ljubljane, 1601. pa je Tomaž Hren vrغل v ječo tudi Znojilškovo mater in sestro, ker nista hoteli konvertirati. Ko je Znojilšek, skupaj s Felicijanom Trubarjem, dobil od ljubljanskih stanov odpravnino s priporočilom Lambergov, je febr. 1600 odšel v Tübingen. V obdobju 1602–1609 je bil učitelj v Sontheimu (Limburg), v obdobju 1609–1615 pa pridigar na Dunaju (Hernals), kjer je nastal njegov portret, kakršnega poznamo. Dolgo ni bilo jasno, ali je Znojilšek tam tudi umrl. Mirko Rupel je še leta 1966 njegovo smrt postavljal v leto 1617, vendar so se kasneje odkrili podatki, da se je Znojilšek očitno preselil in bil v obdobju 1626–1637 pastor in prof. hebrejščine v Heilbronn na Württemberskem ter 8. jul. 1627 tam govoril na pogrebu Bernharda Stieberja.² Leta 1637 je zapustil Heilbronn in se preselil v zahodno Frizijo, kjer je prav tako opravljal službo pastorja.

Delo

Znojilškovo pesniško delo je najprej izkazano z dvema pesmima v zadnji protestantski pesmarici *Ta celi catehismus, eni psalmi inu teh vek-*

2 V Lenz 1983, 100; prim. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi871277/>; imenovan Johannes Snoilsluh, kar popravlja pogosto zmoto v navajanju datuma smrti (gl. tudi Elze 1884, 37).

shih Godou [...] (v'Tibingi, 1595). Prva je *Ena lepa duhovna pejsen v ti viži kakor ta nemška* »*Durch Adams Fall ist gantz verderbt*« (»Skusi Adamou greh smo mi hudi, grešni postali ...«), ki obsega 9 osemvrstičnih kitic. Po Ruplu gre za dokaj svoboden prevod pesmi Lazarusa Spenglerja iz 1524. (1966, 397–99).³

Druga je *Ena pejsen zuper vse sovražnike te vere, v ti viži kakor ta nemška: Mag ich vnglück nicht wiederstahn* (»Nesreči tar nemilosti na tem sveti se ne morem vbrantiti«), ki obsega šest enajstvrstičnih kitic. »Znojilšek je za svojo pesem vzel zunanjo obliko in vsebino od nemške trivrstične pesmi, ki je 1529. izšla pri Klugu z melodijo, a brez navedbe avtorja besedila. Znojilšek je po tej predlogi spesnil novo pesem s šestimi kiticami.« (Čerin 1908, 235)

Znojilškovo poglavitno delo je seveda *Katechismus Doctoria Martina Luthra* (Tübingen, 1595); štiri pesmi v njem so verjetno Znojilškove: *Oča Vsigamogoči, Hvalimo Boga, Boga nečem zabit* in *Tu so gvišnu dobri možje* (Rupel 1966, 399–400). Težko si razložimo, kako je mogel Znojilšek uvrstiti Barbatov sestavek iz 1572. kot predgovor v knjigo, ki so jo tiskali na Württemberškem; morda je bil še vedno blizu flacijanzmu, ki se ga je navzel kot študent v Jeni.

V primerjavi z drugimi protestantskimi verzifikatorji je Znojilšek spreten, njegove pesmi izražajo dokaj smisla za estetsko čutenje in sproščenost, preseneča tudi jezikovna čistost. Čerin navaja, da se edini znani izvirni izvod na Slovenskem hrani v Knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani (1908, 132). NUK hrani le fotografije izvoda v Mestni knjižnici v švicarskem Winterthuru.

Alfred Jensen (1859–1921) in Anton Aškerc (1856–1912)

Znano je, da je močno fascinacijo s Trubarjem in reformacijo doživljal tudi Anton Aškerc. V njegovi pesnitvi *Primož Trubar* (1905) bremo tudi tole kitico:

- 3 Lazarus Spengler (1479–1543), prominenten nemški verski reformator, Lutrov privrženec in sodelavec že od leta 1518, 1521. skupaj z Lutrom ekskomuniciran.

Kdo je velik? Kdor rojakom svojim
 kaže pot iz sužnjega mraku
 v sonca in svobode domovino
 z baklo plamenečo brez strahu.

Aškerc je v *Ljubljanskem zvonu* 1898. v treh nadaljevanjih (627–630, 693–700, 750–753) objavil razpravo *Švedski pesnik – po rodu Slovenec*. Spis je nastal na osnovi pričevanja švedskega pesnika in pisatelja Alfreda Jensena (1859–1921), ki je v septembru leta 1889 na svojem popotovanju že drugič obiskal tudi Ljubljano in se srečal z Aškercem. Ugleden švedski slavist, literarni zgodovinar, pesnik in pisatelj je bil dober poznavalec slovanskih literatur in zaslužen prevajalec predvsem ruskih avtorjev. Aškerc je bil takrat mestni arhivar in vodilni pesnik.

Alfred Jensen se je leta 1859 rodil pri Hudiksvallu na Švedskem in umrl na Dunaju leta 1921. Po maturi se je preselil v Rusijo, da bi postal zasebni učitelj. Takrat se je prvič srečal s slovanskim svetom, kar se pozneje izkazalo za prelomnico njegovega življenja. Postal je velik slavist in pionir na področju širjenja slovanske kulture v Skandinaviji. S pomočjo štipendije za izobraževalno potovanje, ki mu jo je podelila Švedska akademija (Svenska Akademien), je obiskal Ljubljano in Celje, postal pa je tudi dober prijatelj slovenskega pisatelja Antona Aškercera, s katerim sta vzpostavila obširno medsebojno dopisovanje. Po vztrajnem lobiranju Slovensko-švedskega društva iz Ljubljane so se mestni svetniki šele leta 2004 odločili, da bodo njemu na čast poimenovali eno od ulic. Tablo z uličnim napisom Jensenova cesta so postavili leta 2005. Ulica leži na severovzhodu Ljubljane pri avtocestnem izhodu Ljubljana Brod, v bližini Tacenske in Miheličeve ceste. Februarja 2008 so v Celju Jensenu v čast odkrili še spominsko ploščo.

Carl Snoilsky (1841–1903)

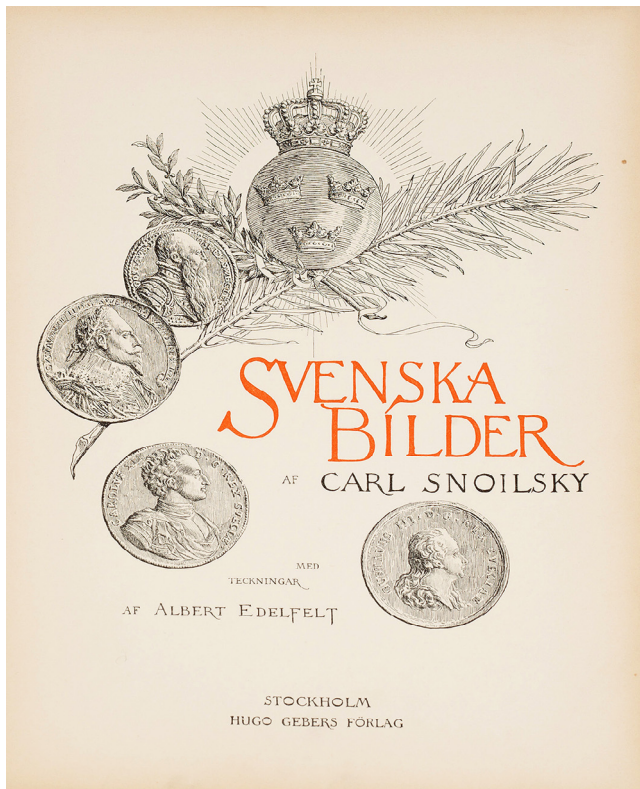
Ob srečanju z Aškercem mu je Jensen poročal, da je tedanji vodilni švedski pesnik in diplomat, grof Carl Snoilsky, po rodu Slovenec.

Pesnik
in diplomat
Carl Snoilsky.

Prepričan je, da njegov rod izhaja iz kraja Znojile na Kranjskem. Snoilsky je bil v tistem času vodilni švedski rodoljubni pesnik, ki je izdal nekaj knjig pesmi, leta 1886 pa je svoje pesmi z domovinsko tematiko zbral v knjigi *Svenska Bilder* (*Švedske slike*), ki ga uvršča med švedske klasike.

Aškerc se je na osnovi Jensenovega poročila nemudoma pisemsko povezal s Snoilskim, ki mu je pojasnil, da njegov rod res izhaja iz luteranske-

Švedske slike

ga duhovnika, ki se je sam poimenoval Labacus (Ljubljančan). Rodovni predniki naj bi rodbinski priimek zapisovali še kot Snoilshik, kasneje naj bi sprejeli obliko Snoilsky. Kralj Gustav III. je Carlovemu dedu, ki je bil državni svetnik in admiral, podelil grofovski naziv. Carl Snoilsky v pismu Aškercu obljublja, da mu bo poslal svojo pesem *Laibach*, ki jo je bil napisal leta 1882, ko se je vozil iz Trsta skozi Ljubljano in naprej proti severu. V naslednjem nadaljevanju spisa v *Zvonu* Aškerc res objavlja pesem v švedskem izvorniku in v slovenskem prevodu, ki sta ga izdelala z Jensenom.

Pesem vsebuje tudi verza:

Čisto osebni so ti spomini, ki si mi jih vzbudila Ljubljana:
Iz Ljubljane izhajata moje ime in pa moj rod.

Henrik Ibsen in Carl Snoilsky

Manj znano je, da sta bila vse življenje tesno povezana veliki norveški dramatik Henrik Johan Ibsen (1828–1906) in desetletje mlajši Carl Snoilsky (1841–1903).

Ibsen je za Shakespearjem najpogosteje uprizarjan dramatik na svetu, na Norveškem pa velja za nacionalno svetinjo, podobno kot pri nas Prešeren. Izhajal je iz obubožane ugledne stare družine in že zgodaj pokazal izjemen literarni talent. Po mladostnih uspešnih socialnih in družbenokritičnih dramah se je izselil in 27 let živel in ustvarjal v Italiji ter kasneje v Nemčiji, domov se je vrnil šele leta 1891. Napisal je nad 20 dram, tiste iz kasnejšega obdobja so čedalje bolj psihološke in karakterne in ne več toliko družbenokritične. Najznamenitejše so: *Peer Gynt*, *Stebri družbe*, *Nora ali Hiša lutk*, *Strahovi*, *Sovražniki ljudstva*, *Divja račka*, *Rosmersholm*, *Gospa z morja* in *Hedda Gabler*.

Ibsen se je s Snoilskim najprej srečal v Rimu 1862., potem ko je ta že izdal svojo prvo pesniško zbirko. V naslednjih letih se je njuno prijateljsko sodelovanje še poglobljalo. Snoilsky je vse bolj slovel kot najbolj nadarjen pesnik v Skandinaviji pa tudi kot zelo atraktiven moški in uspešen ljubimec. 1864. je Ibsen z norveško državno štipendijo leto dni študiral švedsko literaturo, umetnost in kulturo. Družila sta se tudi s Snoilskim, zlasti ob študijski konferenci za poskus poenotenja norveške, švedske in danske ortografije, nekakšnega skandinavskega »ilirizma«, ki prav kakor balkanski ni imel večjega uspeha.

Ibsen se je v 70-ih in 80-ih letih le občasno vračal v skandinavske dežele, vse bolj pa je rasel njegov ugled dramatika, ki so ga vedno pogosteje uprizarjali in tiskali. Sprejemale in častile so ga tudi kraljevske rodbine, zlasti švedska. Ob teh obiskih in počastitvah ga je običajno predstavljal Snoilsky, tako tudi v Uppsali leta 1877. Leta 1885 je Ibsen teden dni preživel v družbi Snoilskega in njegove druge žene na njenem

Henrik Ibsen

domu. Poznavalci zatrjujejo, da sta prav ta dva nosilca glavnih junakov drame *Rosmersholm*, nekateri pa celo namigujejo, da je Snoilsky vplival tudi na dramo *Nora* (1879). O tem piše sodobni norveški kulturni zgodovinar, kritik in pisatelj Ivo de Figueiredo (r. 1966), avtor nove obsežne Ibsenove biografije, v kateri se seveda dotika tudi Snoilskega.⁴

4 Nanj in na biografijo Michaela Meyerja me je opozorila naša najuglednejša skandinavistka Monika Žagar (r. 1949), tudi avtorica dveh romanov: *Dva brata, trije svetovi* (2015) in *Košček čokolade v pasji dlaki* (2018).

VIRI IN LITERATURA

- Budja, Avgušтина. 2005. *Slovinci na Švedskem: okvirno zgodovinski pregled*. Landskrona: samozaložba.
- Čerin, Josip. 1908. »Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric, njih viri in njih poraba v poreformacijskih časih.« V *Trubarjev zbornik*, ur. Fran Ilešič, 126–238. Ljubljana: Matica slovenska.
- Elze, Theodor. 1884. »Die slovenischen protestantischen Gesangbücher des 16. Jahrhunderts.« *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich* 5: 1–39.
- Gustinčič Pahor, Mita. 2006. »Razstava o Alfredu Jensenu.« *Stati inu obstati* 2 (3-4): 299–302.
- Kočevar, Vanja. 2014. »Patent nadvojvode Ferdinanda o dokončnem izgonu predikantov in odpravi protestantskega bogoslužja v notranjeavstrijskih deželah iz leta 1599.« *Arhivi* 37 (1): 31–64.
- Lenz, Rudolf. 1983. *Katalog der Leichenpredigten im Stadtarchiv Rothenburg ob der Tauber* (= *Marburger Personalschriften-Forschungen* 6). Marburg an der Lahn: Franz Steiner Verlag.
- Petrič-Holmqvist, Lena. 1980. »Alfred Jensen och Slovenien.« *Acta Neophilologica* 13: 61–80.
- Prelesnik, Matija. 1901. »Protireformacija na Kranjskem pod škofom Hrenom.« 1. del. *Katoliški obzornik* 15: 3–17.
- Rupel, Mirko. 1966. *Slovenski protestantski pisci. 2.*, dopolnjena izd. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trubar, Felicijan, ur. 1595. *Ta celi catehismus, eni psalmi inu teh vekshih Godou, stare inu nove kerszhanske pejsni: od P. Truberja, S. Krellia, Iurja Dalmatina, inu od drugih sloshena, inu s' dostemi lepimi duhovnimi pejsmi pobulshane*. V^oTibingi: skusi Geoga Gruppenbacha. Izvirni tisk, NUK R 57650.
- Znojilšek, Janž. 1595. *Katechismus Doctoria Martina Luthra*. V^oTibingi: skusi Geoga Gruppenbacha. Fotografije po izvodu v Mestni knjižnici Winterthur, NUK R 97971.